

Яна БУЧКОВСЬКА

ФІНАНСУВАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Визначено роль дошкільної освіти у процесі становлення особистості. Проведено аналіз фінансування дошкільної освіти на державному та місцевому рівнях.

Освіта сьогодні визначена одним із стратегічних ресурсів соціально-економічного розвитку й індикатором конкурентоспроможності держави, при чому пріоритетною сферою стає освіта протягом життя, головною метою якої є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості.

Громадянам України право на освіту закріплено в Конституції України та Законі України "Про освіту" від 23 травня 1991 р. №1060-12, яке забезпечується розгалуженою мережею та відкритим характером навчальних закладів, заснованих на державній та інших формах власності, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадян, різними формами навчання. При цьому держава забезпечує розвиток усіх складових освіти з дотриманням принципів доступності, рівності умов, безперервності, гуманізму, демократизму, пріоритетності загальнолюдських духовних цінностей та інших, а на громадян покладено обов'язок здобуття повної загальної середньої освіти [1, ст. 53; 2, ст. 3,6].

Останнім часом питання вдосконалення структури освіти і механізмів її фінансування набули особливої актуальності. При цьому особливу увагу приділено реформуванню саме вищої освіти, як визначального чинника відтворення інтелектуальних і продуктивних сил та забезпечення розвитку і процвітання нації. Водночас у системі без-

перервної освіти обов'язковою первинною складовою ланкою є дошкільна освіта, яка закладає основи інтелектуального та духовного потенціалу, проблеми якої залишилися поза увагою вітчизняних науковців і практиків. Сьогодні першочерговим завданням в Україні є забезпечення рівних умов та належної якості освіти для максимально можливої кількості дітей старшого дошкільного віку, а це потребує додаткового залучення як бюджетних фінансових ресурсів, так і пошуку альтернативних джерел.

Серед вітчизняних і зарубіжних вчених, які вивчають проблеми дошкільної освіти і її фінансування варто згадати Й. Бескида, І. Каленюка, С. Кузнецову, Ц. Огня, Д. Полозенка та ін. Подальшого вивчення потребують питання оптимізації обсягів та джерел фінансування дошкільної освіти особливо сьогодні, коли дошкільну освіту для дітей старшого дошкільного віку визначено обов'язковою.

Дошкільна освіта – це цілісний процес, спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду. Відповідно, право дитини на здобуття дошкільної освіти забезпечується дошкільним навчальним закладом, тип, форма

власності та порядок організації якого регулюється законодавством України [3, 2].

Однією з вагомих рис, покладених в основу системи дошкільної освіти та модернізаційних змін у її змісті та структурі є забезпечення розвитку особистості, розкриття її талантів та умов реалізації усіх можливостей.

Стан дошкільної освіти сьогодні можна охарактеризувати як незадовільний, оскільки зміни, які відбулися за останні два десятиліття в соціально-економічному житті держави безпосередньо вплинули і на розвиток дошкільної освіти. Вони проявились на початку 1990-х рр. стрімким скороченням кількості дошкільних закладів (табл. 1).

Як бачимо з даних табл. 1, Україна отримала у спадщину від радянської системи освіти 24,5 тис. діючих дошкільних закладів, кількість яких стрімко зменшувалась аж до 2004 р. (14,9 тис.), відповідно і кількість

місць скоротилася на 54% – з 2277 тис. до 1040 тис.

Непоправної шкоди системі дошкільної освіти завдало масове передавання відомчих дитячих закладів до комунальної власності. Оскільки коштів на утримання цих об'єктів у місцевих бюджетах не передбачалося, то приміщення почали здавати в оренду, в кращому разі перепрофільовуючи, залишаючи їх у комунальній власності, та розпродавати. У селах ситуація склалася ще гірше – будівлі стали нікому не потрібні, їх було розвалено, розібрано, розкрадено.

Негативний вплив на функціонування дошкільних закладів тих років мала і несприятлива демографічна ситуація: зниження народжуваності, загальне погіршення здоров'я населення. На рис. 1. зображено динаміку народжуваності протягом 1990–2009 рр., яка свідчить про скорочення народжуванос-

Таблиця 1

Динаміка показників функціонування закладів дошкільної освіти [4]

Роки	Кількість закладів, тис.	Кількість місць в них, тис.	Кількість дітей у закладах, тис.	Охоплення дітей закладами, % до кількості дітей відповідного віку
1990	24,5	2277	2428	57
1991	24,4	2243	2268	55
1992	23,8	2216	2063	51
1993	23,2	2189	1918	49
1994	22,3	2101	1736	47
1995	21,4	2014	1531	44
1996	20,2	1856	1342	41
1997	18,4	1770	1172	38
1998	17,6	1638	1103	38
1999	17,2	1216	1055	39
2000	16,3	1117	983	40
2001	15,7	1077	968	41
2002	15,3	1060	973	48
2003	15,0	1053	977	49
2004	14,9	1040	996	50
2005	15,1	1056	1032	51
2006	15,1	1063	1081	53
2007	15,3	1084	1137	54
2008	15,4	1110	1195	54
2009	15,5	1121	1214	56

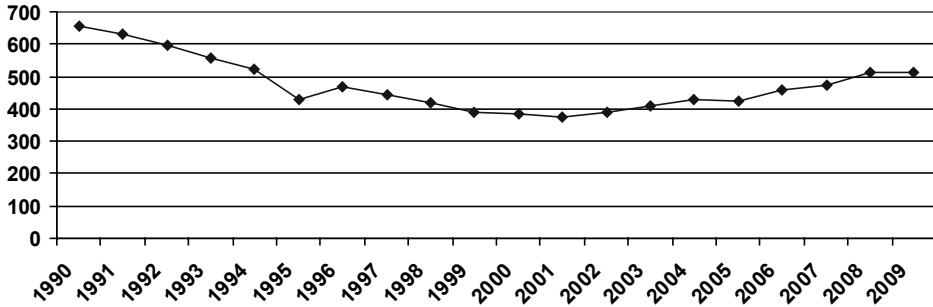

Рис. 1. Динаміка народжуваності в Україні протягом 1990–2009 рр. (тис. осіб)*

* Складено автором на основі [4].

ті майже вдвічі протягом 1990–2000 рр. з 657,2 тис. осіб до 385,1 тис. осіб відповідно.

Для прикладу, коефіцієнт охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (відсоток від вікової групи дітей від 3 до 6 років) в таких державах, як Чехія, Угорщина, Словаччина, Словенія, Білорусія, Росія відповідно становить – 89, 87, 75, 65, 64, 57% [5].

У 1997–1998 рр. спостерігалась ситуація, коли місць у дитсадках було більше, ніж вихованців на 30%. З 2001 р. народжуваність в країні почала зростати, а кількість закладів дошкільної освіти зменшувалася до 2004 р. (до 14,9 тис. і місць в них – до 1040 тис.). Це призвело до появи дефіциту місць у дошкільних закладах та зростання

черг на отримання направлення у дитячий дошкільний заклад.

Починаючи з 2005 р., зафіксовано збільшення кількості діючих дошкільних закладів, станом на 01.01.2010 р. їх стало 15,5 тис. різних типів і форм власності, в них місць – 1121 тис., а кількість дітей у закладах – 1214 тис. чол.

Ефективність діяльності будь-якої системи вимагає належного фінансового забезпечення; дошкільна освіта не є винятком. Незважаючи на можливість багатоканального фінансування дошкільних закладів, домінуючим джерелом залишаються кошти державного та місцевих бюджетів. Динаміку фінансування дошкільної освіти з державного та місцевих бюджетів зображено на рис. 2.

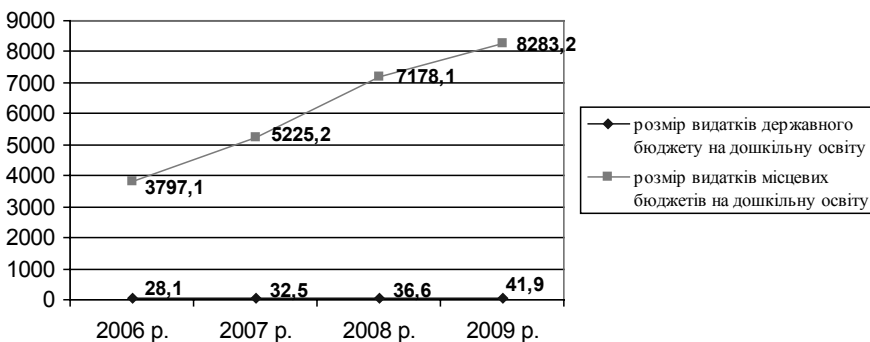

Рис. 2. Динаміка видатків державного та місцевих бюджетів на дошкільну освіту у 2006–2009 рр. (млн. грн.) *

* Складено автором на основі [6].

Як видно із даних рис. 2, спостерігається тенденція до зростання обсягу бюджетного фінансування дошкільної освіти саме з місцевих бюджетів; видатки державного бюджету на дошкільну освіту не становив навіть 1% від загального розміру видатків на дошкільну освіту. Якщо у 2006 р. обсяг видатків місцевих бюджетів на дошкільну освіту становив 3797 млн. грн., то у 2009 р. зріс більше, ніж вдвічі і досяг 8283,2 млн. грн.

Слід зазначити зростання видатків місцевих бюджетів на освіту у складі сукупних видатків місцевих бюджетів у 2007 р. до 29183,9 млн. грн., що становить 27,8%, у 2008 р. – 39405,1 млн. грн. або 28,3% та у 2009 р. – 42847,9 млн. грн., що становить 31,4% при скороченні загального розміру видатків місцевих бюджетів у 2009 р. (рис. 3).

У структурі видатків місцевих бюджетів на освіту спостерігається тенденція до зростання видатків на дошкільну освіту, у 2007 р. вони склали 5225,2 млн. грн. або 17,9% видатків місцевих бюджетів на освіту, у 2008 р. – 7178,1 млн. грн. або 18,2%, у 2009 р. – 8283,2 млн. грн. або 19,3%.

У структурі видатків державного бюджету на освіту найбільшу питому вагу займають видатки на вищу освіту – 79,9%, з них 16,3% – це фінансування вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації та 83,7% – фінансу-

вання вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації; видатки на професійно-технічну освіту становлять 13,7% від загального обсягу; видатки на післядипломну освіту – 1,7%, видатки на загальну середню, позашкільну освіту та матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів займають відповідно по 0,8%; видатки на дошкільну освіту займають найменшу частку у структурі видатків на освіту державного бюджету і становлять лише по 0,1% від загального обсягу.

Щодо структури видатків на освіту місцевих бюджетів, то найбільшу питому вагу займають видатки на загальну середню освіту – 64,1%; видатки на дошкільну освіту складають 19,3%; позашкільну освіту – 6,1%; вищу освіту – 4,3%, з них 83,2% – це фінансування вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації та 16,8% – фінансування вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації; видатки на професійно-технічну освіту складають 1,9%; на післядипломну освіту – 0,6%; матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів – 0,02%.

Наведені дані підтверджують, що фінансування дошкільної освіти в Україні проводиться з місцевих бюджетів і займає значну питому вагу у складі видатків. Розглянемо структуру видатків місцевого бюджету на освіту, зокрема бюджету м. Хмельницький (табл. 2).

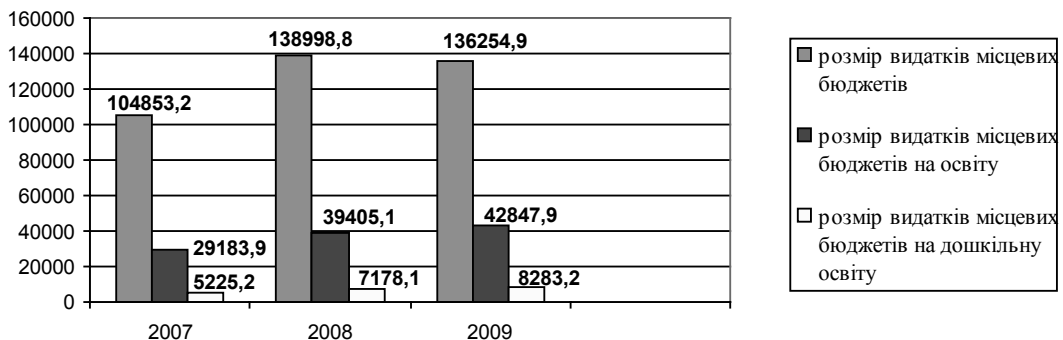

Рис. 3. Динаміка видатків місцевих бюджетів у 2007–2009 рр. (млн. грн.)*

* Складено автором на основі [6].

Таблиця 2

Структура видатків бюджету м. Хмельницький на освіту*

(тис. грн.)

Видатки на освіту	Фактично виконано у 2009 р.	Затверджено на 2010 р.	Відхилення, (+, -)
Дошкільні заклади	56869,1	64960,4	+8091,3
Загальноосвітні школи, спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, колегіуми	125715,9	146976,8	+21260,9
Вечірні школи	806,8	925,3	+118,5
Дитячі будинки	340,8	–	-340,8
Спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи та інші заклади для дітей з вадами у фізичному та розумовому розвитку	3056,7	3975,2	+918,5
Позашкільні заклади освіти, заходи із позашкільної роботи з дітьми	7616,3	9250,6	+1634,3
Методична робота, інші заходи у сфері народної освіти	1021,2	1200,5	+179,3
Централізовані бухгалтерії відділів освіти	3376,0	1644,2	-1731,8
Групи централізованого господарського обслуговування міських відділів освіти	602,4	717,5	+115,1
Інші заклади освіти	1980,1	2206,3	+226,2
Допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, яким виповниться 18 років	68,1	95,0	+26,9
Одноразова грошова допомога в розмірі шести прожиткових мінімумів дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, що перебували під опікою (піклуванням) або на повному державному утриманні, при працевлаштуванні їх після закінчення навчального закладу	–	15,5	+15,5
Всього	201453,5	231967,3	+30513,8

* Складено автором на основі [7,8].

Як видно із даних табл. 2, у структурі видатків міського бюджету міста Хмельницький на освіту у 2009 р. найбільшу питому вагу складають видатки на загальноосвітні школи, спеціалізовані школи та ліцеї – 125715,9 тис. грн., що становить 62,4%; видатки на дошкільні заклади освіти становлять 56869,1 тис. грн. або 28,2%; видатки на спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, школи та інші заклади для дітей з фізичними вадами – 3056,7 тис. грн., або 1,5%; на позашкільну освіту – 7616,3 тис. грн., що становить 3,8%; розмір видатків на вечірні школи – 806,8 тис. грн., що становить 0,4%; на дитячі будинки – 340,8 тис. грн., або 0,2%;

видатки на методичну роботу та інші заходи у сфері народної освіти – 1021,2 тис. грн., що становить 0,5%; на інші заклади освіти – 1980,1 тис. грн., або 0,98%, та ін.

Відповідно до затвердженого обсягу видатків міського бюджету на освіту на 2010 р. планується зростання їх обсягу на 30513,8 тис. грн., тобто приріст становить 15%. Щодо найбільш вагомих статей видатків міського бюджету на освіту, то слід зазначити, що видатки на дошкільні заклади зростуть на 8091,3 тис. грн., що становить 14,2%, та видатки на загальноосвітні школи, спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, колегіуми зростуть на 21260,9 тис. грн. або на 16,9% [8].

Загалом у м. Хмельницький у 2009 р. функціонувало 43 дошкільних навчальних заклади, в яких налічувалось 9480 вихованців. Сьогодні у місті існує проблема перевантаження дошкільних навчальних закладів, де на 100 місць в дошкільних навчальних закладах виховується в середньому 126 дітей. Дещо інша ситуація в селах, де на 100 місць припадає лише 87 дітей. Загалом по області на 100 місць в дошкільних закладах припадає 110 дітей. Проблеми з охопленням дошкільною освітою дітей 5-річного віку у сільській місцевості не виникають, чого не скажеш про місто, де черга – 3932 дитини [9].

Ситуація, що склалась, характерна не тільки для м. Хмельницький і головною причиною є дефіцит фінансових ресурсів, зокрема бюджетних. Дошкільна освіта сьогодні вимагає розширення джерел фінансування, всебічне стимулювання інвестицій юридичних і фізичних осіб у її розвиток; визначення пріоритетних напрямків фінансування й концентрації фінансових ресурсів для їх реалізації; забезпечення ефективності використання коштів на функціонування й розвиток дошкільної освіти.

Визначивши дошкільне дитинство як особливий національний ресурс, що дозволяє вирішувати складні проблеми соціально-економічного розвитку, поєднуючи зарубіжний досвід та національні освітні традиції, Україна повинна забезпечити якість та доступність дошкільної освіти, що сприятиме вихованню особистості і підтвердить її пріоритетну роль в системі національної освіти.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

2. Про освіту: від 23.05.1991р. №1060-12. – Закон України. [Електронний ресурс]. – Режим

доступу:<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>

3. Про дошкільну освіту: від 11.07.2001 № 2628-III. Закон України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2628-14>

4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.ukrstat.gov.ua>

5. Самойлик К. Дошкільна освіта – перша сходинка до школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.komunist.com.ua/article/21/33_u.htm

6. Інформація Комітету Верховної Ради України з питань бюджету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://budget.rada.gov.ua>

7. Офіційний сайт Хмельницької міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.khmelnysky.com/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=7&Itemid=36

8. Рішення Про бюджет міста Хмельницького на 2010 рік №2 від 26.05.2010 р. тридцять шостої сесії Хмельницької міської ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.khmelnysky.com/index.php?option=com_content&view=article&catid=226%3A----26052010-&id=3060%3A02-2010-&Itemid=36

9. Найбільша черга на дошкільні заклади існує в Хмельницькому [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://strimex.vsevesti.net/go/ru/article/id/741520/najbilisha-chergha-na-doshkilini-zakladi-isnue-u-hmelinitskomu.html>